

Јелена Вељковић Мекић*, Висока школа струковних студија за
образовање васпитача, Пирот

Jelena Veljković Mekić, College of Professional Studies for Preschool
Teachers, Pirot

**ЕТИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ РОМАНА
ПУТОВАЊЕ АГИЛАРИЈА РОТЕ
СРБИСЛАВА МИНКОВИЋА¹**

**ETHICAL IMPLICATIONS OF THE NOVEL
JOURNEY OF AGILARIJE ROTA
BY SRBISLAV MINKOVIĆ**

***Сажетак:** Циљ рада јесте да евидентира и испита етичке елементе романа Путовање Агиларија Роте Србислава Минковића. Радња романа пресеца неколико просторних равни (Санта Фе (Нови Мексико), Пирот (Србија) и Тукуман (Аргентина) / превој Борхо / Тибет (Кина)) при чему не припадају све реално–постојећим просторима, већ отварају сферу имагинарног, што роман, а и ово истраживање чини комплекснијим. Како се етичке компоненте романа могу сагледати преко неколико семантичких нивоа, кроз анализу карактера, делања ликова, догађаја и кроз разматрања*

* vmjelena@yahoo.com

¹ Србислав Минковић је рођен 1946. године у селу Дојкинци на Старој планини, а преминуо је 2016. у Пироту. Његов књижевни опус је жанровски разнолик: писао је поезију и кратке приче, драме и романе. Неке његове драме играле су на сцени Народног позоришта у Пироту, као и у другим градовима Србије и у Бугарској, где су и награђиване. Од 2008. до 2014. издаје седам романа: „Витезови кафанског стола” (2008), „Рањива јесен” (2009), „Гвоздени” (2009), „Трагови изгубљеног дома” (2010), „Мраз и магле” (2011), „Прошла беља, остала реч” (2012) и „Путовање Агиларија Роте” (2014).

питања индивидуе, колектива, тајне и (понајвише) вредности, тако је истраживање захтевало подлогу већег броја књижевно–теоријских и филозофских праваца, пре свега егзистенцијализма, феноменологије, семиологије и постмодернизма. Закључак који је лако уочити јесте да су етичке импликације свеprisутне и да управо на њима почивају естетски квалитети анализираног романа.

Abstract: *The aim of the work is to find and analyze ethical elements of the novel „Journey of Agilarije Rota” written by Srbislav Minković. The story is presented through several areas such as Santa Fe, (New Mexico) Pirot (Serbia) and Tucuman (Argentina)/ Borgo pass / Tibet (China)) whereas not all of them belong to the real and existing areas but open an imaginary sphere which makes both this research and the novel more complex. As the ethical components of the novel can be seen through several semantical levels through the analysis of characters, their actions, events and study of the issues of an individual, collective, secret and value, the research required a background of numerous literary, theoretical and philosophical movements among which are existentialism, phenomenology, semiology and postmodernism. The conclusion which is easy to make is that the ethic implications are omnipresent and esthetic qualities of the analyzed novel stem from them.*

Кључне речи: Србислав Минковић, Путовање Агиларија Роте, етика, роман, Пирот

Key words: *Srbislav Minković, Journey of Agilarije Rota, ethics, novel, Pirot*

Књижевност и етика су повезане од самих почетака књижевне речи. Морал друштва и појединца, морални сукоби и кризе честе су и непролазне теме у књижевности свих народа и свих епоха. Како се питања исправног, хуманог и смерног делања и живљења постављају као стални изазов пред човека, било којег доба и вероисповести, независно од његовог образовања и материјалног стања, није нимало необично што су стално актуелна и фреквентна код најпознатијих и најчитанијих светских песника и прозаиста. Ипак, у одређеним књижевним текстовима уочљиве су прекомерна педагошка тенденциозност и дидактика, које се, донекле с правом, у савременој критици и естетици негативно вреднују. И поред тога, не би требало у потпуности и без претходних проматрања одбацити „лепоту” поуке коју поједини књижевни текстови садрже. Уколико се не обелодањује сувише очигледно и није сведена нити на поучне расправе нити на нестварне личности пуне врлина, већ је

интегрални и неизоставни сегмент структуре књижевног текста, поука ће се посматрати сасвим другачије. Тамо где је књижевност поучна, пише Хартман (Hartman, 2004) у својој *Естетици*, не мора бити речи о педагошкој тенденцији, а „тамо где нема никакве тенденције, најпре се постиже дејство ове врсте” (стр. 73). Чини се да је управо то случај са романом Србислава Минковића *Путовање Агиларија Роте* (2014). Етичке импликације свеприсутне су и управо на њима почивају естетски квалитети романа, што потврђује Кордићев (Kordić, 2011) став да је етички смисао „структурисан као смисао естетског” (стр. 7).

Имајући у виду да „сваки покушај утврђивања, таксономије етике књижевне чињенице, ма колико да је услов разумевања и тумачења текста, претпоставља кидање (и успостављање) његовог животног ткива, разбијање његовог језгра, његовог смисла” (Kordić, 2011, стр. 28) и последице ове опасности, одредићемо као циљ рада утврђивање етичких елемената романа *Путовање Агиларија Роте*. Етичке импликације романа могу се сагледати преко неколико семантичких нивоа. Уколико имамо на уму структуралне и формалне одлике текста, уочљива су два дела романа. У првом делу, који би могао да се схвати као проширена експозиција, сазнајемо много тога о главном лику, али и о његовој мајци Мариоли и очуху Валерију Гоми. О Агиларију Роти – Ларију сазнајемо да је „изузетно интелигентан и вредан, увек најбољи ђак у разреду, сиромаштво је прихватио као неминовност, несавршеност света у коме живимо, и пркосио му својом дисциплином и марљивошћу у учењу” (Минковић, 2014, стр. 9). Његова мајка је приказана као изузетно лепа жена, вредна, скромна и изнад свега часна. С друге стране, Валерио Гома се није одликовао пријатним физичким изгледом, али су његово питомо и пријатно понашање, као и многобројна добротинства били сасвим довољни разлози да Мариола прихвати његову брачну понуду. Кјеркегор (Kierkegaard, 1978) истиче да у етичкој концепцији живота важи став „ништа према изгледу, све према савести” (стр. 67), али и да бити етички свестан значи бити *леп*, јер му ова врста лепоте омогућава трајност, истинитост и смисао. Поред позитивних особина главних ликова, лако се запажају и врлине споредних. Између осталих, можемо поменути Изабелу – Валеријеву ћерку, Пабла – покојног Ларијевог оца, Милоша Миладиновића – Валеријевог оца и Стевана и Даницу – његове рођаке из Србије. У целом роману не постоји ниједан негативан лик или неко ко би се могао појмити као опонент, супарник или ривал главним ликовима – Ларију или Валерију. Како поменуто изостаје, нема ни правог сукоба, нема провокативних, чак ни неугодних сцена, чиме је онемогућена често пожељна напетост у радњи. Једини сукоб у роману, који је веома специфичан, може се схватити

као сукоб са самим собом. Он обележава другу половину романа и може се условно разумети као човекова потреба да проникне у сопствене дубине и да призна себи најскривеније тајне и жеље. Док је у првој половини *Путовања* изражена тежња Ларија да победи смрт у којој често и успева спасавајући животе других, у другој је у исто време присутна потрага за смрћу и за сопственим смислом. Реално постојећи свет обележава прву раван романа, док се у другој назире нешто фантастично и несазнатљиво. На њиховим граничним линијама осликана је утопијска слика Србије и њених становника.

Веома занимљива запажања у анализи овог романа односе се на то што се сви простори приказани у роману одликују упечатљивим разликама, што је сасвим разумљиво будући да су веома просторно удаљени, али су њихови становници повезани моралним врлинама, са нијансама условљеним историјским, културним и социјалним приликама њиховог станишта. У том смислу, разликујемо три просторне равни: Санта Фе (Нови Мексико), Пирот (Србија) и Тукуман (Аргентина) / превој Борхо / Тибет (Кина). Оквирну причу чини прва просторна раван са Валериом и Мариолом у првом плану и са Ларијем и Лидијом у задњем плану романа. Роман започиње опширним приповедањем о животу Валерија Гоме, веома богатог и познатог човека у свом крају. Његова болест нагони га да потражи дечака чије је интересовање за биљке прерасло у право познавање лековитог својства биља и у изузетну умешност справљања напитака који помажу људима у излечењу најтежих болести. Дечак Лари, поред тога што не наплаћује лечење, поседује здрав разум, оптимизам и смиреност која ће одушевити Валерија и он ће му се ускоро вишеструко одужити за речи: „Ваше оздрављење биће моја највећа награда” (Минковић, 2014, стр. 25). На Валерија ће изузетан утисак оставити и Мариола, Ларијева мајка, која се упркос свим недаћама и несрећама одликовала изузетном лепотом, скромношћу, љубазношћу и ведрином². Убрзо по оздрављењу, Валерио ће се оженити Мариолом, а Ларију ће обезбедити материјалну сигурност,

² Етичке компоненте романа присутне су не само у делању ликова, већ и у њиховим размишљањима и разговорима, где је опет приметна тенденција ка супостојању етичких и естетских квалитета, као нпр. у следећој Мариолиној реплици: „Ех, лепота! Није лепота оно што се види, сине, већ оно што се осећа. Лепота је у музици, у лепој књизи, у добром филму или позоришној представи, у уметничкој слици или негованом врту, у читавој природи што нас окружује. А што се човека тиче, лепота је у њему самом, у мудрости, понашању, у његовим поступцима, односу према људима и стварима, према својој околини, и коначно према самоме себи. Лепота је, дакле, у његовом бићу, а не у изгледу” (Минковић, 2014, стр. 42).

омогућити му студије на Харварду и повешће га на незаборавно путовање у Србију.

Лепота је епитет који се често везује за просторну раван Србије и Срба. Минковић (2014) даје донекле утопијску слику природе Старе планине и Пироћанаца (стр. 73–74, 93–95). Природа Србије је, из Валеријевог и Ларијевог угла, дивна, импресивна, чак узвишена, док су људи са којима су се сретали ведри, духовити, шармантни, искрени и леви. Ипак, *путовање* из наслова романа се не односи на Ларијеву посету Србији, већ на раван Тукуман (Аргентина) / превој Борхо / Тибет (Кина). Семантика простора је у овом случају проблематична јер повезује просторе који реално постоје са онима који су плод фантастичног и имагинарног. Лари креће у Тукуман ради потраге за лековитом биљком *панао*, о којој поседује нека веома сумњива сазнања. Око прича које се испредају о биљци *панао* постоји вео мистичног и стравичног — Лари стално наилази на људе који га упозоравају како се нико није вратио са превоја Борхо на којем наводно расте *панао*. Иако га продавац са бензинске пумпе опомиње: „... и ви сте у некој чудној магији, а да нисте тога свесни...” (Минковић, 2014, стр. 103) и Педро Морињо упозорава на опасност да постане „ловац на сопствену смрт”, Лари истрајава у својој намери да истражи ову област и наставља пут до племена Најами.

Једно од првих питања које се јавља код Ларија на овом путовању јесте (не толико важно) питање вере које је у уској вези са (много важнијим) питањима вредности. Он примећује да му је потребна вера, пре свега у себе, а затим и у Бога. Међутим, питање Бога Минковић убрзо оставља по страни и фокусира се на проблематику човека, судбине и *идеје*. Са размишљања о индивидуалном ускоро се прелази на приповедање о догађајима у пламену Најами када се показује валидним став да „нема етички равнодушног деловања, нема деловања с оне стране етике” (Kordić, 2011, стр. 296). Чланови Најами племена наизглед прости и неуки људи ускоро се Ларију откривају у сасвим другом светлу. Он сазнаје да је њихов начин живота заправо свестан (и савестан) избор да живе далеко од напредне технологије и других научних достигнућа. „Тако су сачували своју духовну, моралну, етничку и сваку другу чистоту, што их чини вреднијим у односу на нас цивилизоване дивљаке” (Минковић, 2014, стр. 159–160), говориће Рубио, доктор који је дошао у посету овом племену и одушевљен њиховом интелигенцијом, уметношћу, моралним и духовним вредностима, остао да живи са њима.

Приметна је фасцинација ауторова *тајном* и *заједничким вредностима*. Хајдегер (Heidegger, 2003) сматра да се „управо тиме што се нешто означава као вредност одузима свако достојанство

оном што је тако вредновано” (стр. 309) будући да тиме оно-што-је-вредновано постаје предмет човекове субјективне оцене. У случају Најама племена све је подређено социјуму и улози коју појединац има у односу на племе, те нема појединачних заслуга и достигнућа, већ је тајна (којом се постиже свеприсутна хармонија) колективна. Они поседују нешто што је страно цивилизованим друштвима: свет без лажи, зависти, превара, пакости, криминала, мржње и осталих порока, али „оног часа када би неко одао племенске тајне вековима чуване, срушила би се читава морална и духовна вертикала, и изгубила душа овог народа” (Минковић, 2014, стр. 160).

Боравак међу Најамима чини се веома битан у решавању одређених Ларијевих критичких стања, нарочито оних која се везују за рођење, полну зрелост, однос према другима, смрт и сл. У последњим разговорима са Рубиом покреће се питање родитељства, што донекле делује просветљујуће за Ларија иако ће се утицај овог разговора оваплотити тек у сусрету са Лидијом у Србији. Разговори Ларија са Рубиом Мандесом и сусрети са члановима племена Најама (посебно са Кесиом и његовом супругом Нахао) чине амплитуду романа и њихов пулс ће се јављати касније у дешавањима пресудним за Ларијево „поновно буђење”. На важност релације човека са *другим*, између осталих, указао је и Хајдегер. Он се, „на индиректан начин, ипак држи најважније функције класичног хуманизма, пријатељевања људи са речима других – он чак радикализује овај мотив пријатељевања и из педагошког поља га премешта у центар онтолошког промишљања (*Besinnung*)” (Sloterdajk, 2000, стр. 193).

Из претходних разматрања лако се да уочити повезаност и међузависност стварног и фиктивног света у роману.

„У стварности, фиктивни свјетови *доиста* паразитирају на стварноме, али они су заправо мали свјетови који у заграду стављају већи дио наших знања о стварном свијету, допуштајући нам да се концентрирамо на коначан, затворен свијет, врло сличан нашем али онтолошки сиромашнији. Будући да не можемо изаћи изван његових граница, морамо га истражити у дубину” (Есо, 2005, стр. 104).

Управо су због тога догађаји и људи из племена Најама тако животно уверљиви и управо је због тога превој Борхо са свим својим опасним литицама јасно „видљив” читаоцу. Овај „затворени свет” условиће и наше „суспрезање неверице”³, па и када буде

³ Колриџ (Coleridge, према: Есо, 2005, стр. 93) под „суспрезањем неверице” подразумева *фикционални споразум* који прихвата читалац, тако што поред свести о томе да је пред њим измишљена прича одбија да донесе закључак како писац износи лажи. Могли бисмо ово *сузбијање неверице* схватити као процес свесне самообмане или као виши степен уживљавања у књижевни текст.

сасвим очигледно да биљка *панао* не постоји, веровање које је условило делање и целу авантуру главног лика романа неће напустити ни читаоца све до тренутка док не буде сазнао да Ларијево путовање у Тукуман јесте заправо *ilusio* — последица халуцинација изазваних испарењима неких биљака које је донео са Тибета. Парадоксално аутор је успео да постигне највиши степен убедљивости сликајући непостојеће племе и стварајући тајанствену климу у којој обитавају изузетно морални и својој култури верни ликови. „Благо Вама. Мислите да је све ово истина. А није” (Минковић, 2014, стр. 219) – одзвањаће Педрове речи у Ларијевим ушима када почне да сумња да је његово путовање последица неке магије, а у исто време оне се обраћају читаоцу разбијајући његов хоризонт очекивања. Враћајући Ларија у раван реално–постојећих околности, учинивши његово путовање „романом у роману”, Минковић је разобличио и нарушио свет који је јако успешно креиран и чији је кôд читалац прихватио. Како је аутор, вероватно из страха да његов јунак не почне да „црта квадратне кругове”⁴, тежио да избегне замке фантастичног и мистичног, разумљив је његов поступак успостављања равнотеже са предњим планом романа и враћања на модел реалистичког приповедања. Како је прво путовање у Србију представљало „претпутовање” главном путовању, тако је и поновна посета Србији обележена прекретницом у Ларијевом животу, пошто ће тада испросити Лидију и повести је са собом у Санта Фе, где ће се и венчати. Приликом свадбеног славља и догађаја око Лидијине трудноће одиграће се заборав *панаа* и непостојећег путовања у Тукуман, схваћено од других као Ларијево оздрављење.

Иако је време дидактичко–моралистичких и моралистичко–хуманистичких романа давно прошло, Барт (Bart, 1979) запажа да

„у овом скућеном’ положају у који нас ставља историја, има више начина за бављење књижевношћу: могућан је избор, те сходно томе постоји ако не морал, оно бар одговорност писца. Књижевност се може учинити *потврдном* вредношћу, било да даје тежину вредностима које чувају друштво, кад се усаглашава са њима, било да ствара напетост, онда кад постаје средство борбе за ослобођење; с друге стране, књижевности се може дати у суштини *упитна* вредност;

⁴ „Да би референцом упутили на фикцијске светове који се сматрају могућим световима, текстови фикције користе се дакле истим референцијалним механизмима као нефикцијске употребе језика. Читаоци се налазе у свету фикције и током игре, они тај свет сматрају стварним, све док јунак не почне да црта квадратне кругове, чиме се раскида уговор о читању, чувено вољно прекидање неповерљивости” (Компањон, 2002, стр. 171).

књижевност тада постаје знак (можда једини могући знак) ове историјске непрозирности у којој субјективно живимо...” (стр. 140).

Што се тиче романа *Путовање Агилариа Роте*, намеће се закључак да је аутор нарочито желео да истакне вредности које чувају друштво и то сликајући ликове који се одликују изузетним вредностима и врлинама, а истовремено су животно уверљиви, као и да је корачањем кроз сфере тајанственог, далеког и напола свесног желео да укаже на упитну вредност књижевности, али и валидност човековог интимног, моралног и осећајног живота који често нема потпору у логичким категоријама и реално—постојећем свету.

ЛИТЕРАТУРА

- Bart, R. (1979). *Književnost, mitologija, semiologija* (2. izd.), Beograd, Nolit.
- Eco, U. (2005). *Šest šetnji pripovjednim šumama*, Zagreb, Algoritam.
- Хајдегер, М. (2003). Писмо о хуманизму. У М. Хајдегер, *Путни знакови* (стр. 279–322). Београд, Плато.
- Hartman, N. (2004). *Estetika*, Beograd, Dereta.
- Kierkegaard, S. (1978). Ravnoteža između estetike i etike u izgrađivanju ličnosti. U K. Prohić (prir.), *Egzistencija, mogućnost, sloboda : etičko pitanje u filozofiji egzistencije* (str. 37–72). Sarajevo, Svjetlost.
- Компањон, А. (2002). *Демон теорије*, Нови Сад, Светови.
- Kordić, R. (2011). *Etika književnosti*, Beograd, Službeni glasnik.
- Минковић, С. (2014). *Путовање Агилариа Роте*, Пирот, Народна библиотека.
- Sloterdajk, P. (2000). Pravila za ljudski vrt, Odgovor na Hajdegerovo „Pismo o humanizmu”. *REČ, Časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja*, 57, 187–202.

Примљено/ Received on 26.06.2017.
Ревидирано/ Revised on 11.09.2017.
Прихваћено/ Accepted on 04.10.2017.